

بررسی روایی و پایایی و ساختار عاملی مقیاس نیازهای خانواده برای خانواده‌های ایرانی

Developing a Reliable and Valid Family Needs Scale for Iranian Families

H. Nasiri, M. A. ✉

S. Samani, Ph.D.

حبیب‌اله نصیری ✉

دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شیراز

دکتر سیامک سامانی

استادیار بخش روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شیراز

Abstract

The aim of this study was to develop a reliable and valid family needs scale for Iranian families. The sample includes 472 men and women (267 males) with mean and standard deviation of age 36.39 and 7.71 respectively. All participants filled out The Family Basic Needs Scale.

Based on the results of the factor analysis with Varimax rotation, five factors were extracted: 1- Psychological/Emotional needs 2- Financial/Economical needs, 3- Physical Health needs, 4- Recreational needs, and 5- Educational needs.

چکیده:

هدف از پژوهش حاضر بررسی روایی، پایایی و ساختار عاملی مقیاسی برای ارزیابی نیازهای خانواده‌های ایرانی است. برای رسیدن به این هدف ۴۷۲ آزمودنی طی دو مرحله انتخاب شدند (۲۶۷ نفر مرد و ۲۰۵ نفر زن). میانگین سنی آزمودنی‌ها ۳۶/۳۹ سال و انحراف استاندارد سن آنها هم برابر با ۷/۷۱ بود. پس از دو مرحله که مرحله اول به صورت کیفی بود، از ۲۵۹ آزمودنی خواسته شد تا نیازهایی را که فکر می‌کنند در یک خانواده وجود دارد را بنویسند. پس از تحلیل داده‌ها با تحلیل عوامل و روش اکتشافی و مؤلفه‌های اصلی یک مقیاس ۴۸ گویه‌ای ساخته شد.

✉Corresponding author: Dept. of Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.
Tel: +98711-6136483
Fax: +98711-6286441
Email: h_a_nasiri@yahoo.com

✉ نویسنده مسئول: شیراز - میدان ارم - دانشگاه شیراز - دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی - بخش روان‌شناسی تربیتی
تلفن: ۰۷۱۱-۶۱۳۶۴۸۳ دوزنما: ۰۷۱۱-۶۲۸۶۴۴۱
email: h_a_nasiri@yahoo.com پست الکترونیکی:

Cronbach's Alpha for these factors and total scale were: .92, .90, .77, .88, .75, .95 respectively. Also divergent validity for this scale was checked.

In sum, the results showed that the Family Basic Needs Scale is a reliable and valid scale for assessment of the family needs for Iranian families.

KeyWords: family needs, family basic needs assessment, validity and reliability, divergent validity

در مرحله دوم، این مقیاس به ۲۱۳ آزمودنی دیگر داده شد تا پاسخ دهند.

پس از تحلیل نتایج یک مقیاس ۲۶ گویه‌ای با پاسخ‌هایی در مقیاس لیکرت ساخته شد. این مقیاس دارای ۵ خرده عامل است که ۰/۶۴ از واریانس کل را تبیین می‌نمایند. برای تعیین پایایی از ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس (۰/۹۵) و برای خرده مقیاس‌ها بین ۰/۷۷ تا ۰/۹۲ و روش پایایی تنصیفی (۰/۹۰) استفاده شد که نتایج حاکی از پایایی مطلوب این مقیاس می‌باشند. برای تعیین روایی از دو روش تحلیل عوامل و روایی واگرا استفاده شد که نتایج حاکی از مطلوب و بالا بودن روایی این مقیاس می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: نیازهای خانواده، ارزیابی نیازهای خانواده، پایایی و روایی، روایی واگرا

مقدمه

به اعتقاد کارتمیل^۱ (۱۹۹۸) به گواهی اسناد و شواهد و ادعای باستان شناسان و براساس تاریخ مکتوب از زمانی که بشر پا به عرصه وجود گذاشته است به صورت غیررسمی به دنبال شناسایی نیازها و در جستجوی راه‌هایی برای ارضای آن‌ها بوده است. انسان موجودی اجتماعی است که از حدود ۳۰۰۰۰ سال قبل توانسته است نیازهای اساسی خود را به اطلاع دیگران برساند.

همان‌گونه که هابس^۲ (۱۹۸۷) خاطر نشان می‌سازد «انسان‌ها همیشه دارای نیازهایی بوده‌اند و بدون شک همیشه آن‌ها را به اطلاع کسانی که در خانواده یا در جامعه بوده‌اند و با آن‌ها احساس نزدیکی و صمیمیت بیشتری می‌کردند و یا می‌توانستند در ارضای این نیازها به آن‌ها کمک کنند می‌رساندند». فرآیند ارزیابی نیازهای خانواده و دادن پاسخ‌های مقتضی به آن‌ها کار دشوار و پیچیده‌ای است، چون هنوز تعریف کامل و جامعی از «نیاز^۳» به عمل نیامده است (کلتون^۴، دراری^۵ و ویلیامز^۶، ۱۹۹۵). بنابراین باید ابتدا نیاز را تعریف کرد بعد به ارزیابی و مطالعه آن پرداخت.

از نیاز تعاریف زیادی به عمل آمده است. آلتسشولد^۷ و ویتکین^۸ (۲۰۰۰) آن را اختلاف سطح و تفاوت قابل اندازه‌گیری بین موقعیت فعلی و موقعیت مورد انتظار و ایده‌آل تعریف نموده‌اند. این دو

پژوهشگر معتقدند که می‌توان از روش‌های گوناگونی موقعیت فعلی و موقعیت ایده‌آل و مورد انتظار یعنی آن‌چه که باید باشد را براساس استثناهای، احتمال‌ها، نیازها، نرم‌ها و غیره تعریف نمود. مک‌کلیپ^۹ (۱۹۸۷) نیاز را به‌عنوان «قضاوت ارزشی که برخی گروه‌ها درباره مشکلی که دارند و باید آن را حل نمایند» تعریف کرده است. در تمام این تعاریف یک نقطه مشترک دیده می‌شود و آن این‌که مشکلات خانواده و اختلاف سطح یا تفاوت بین آن‌چه که هست و آن‌چه انتظار می‌رود قابل ارزیابی، قابل تشخیص و تعریف‌پذیر هستند.

پوزاواک^{۱۰} و کاری^{۱۱} (۱۹۸۵) اذعان می‌دارند که تعریف نیاز تا حد زیادی وابسته به چارچوب نظری و فکری محققانی است که به مطالعه آن می‌پردازند. در همین راستا، آن‌ها معتقدند: «بین نیازهایی که به‌وسیله یک جمعیت احساس می‌شود و نیازهایی که متخصصان به آن جمعیت نسبت می‌دهند، تفاوتی اساسی دیده می‌شود». کلتون، دراری و ویلیامز (۱۹۹۵) معتقدند که اصطلاح نیاز دارای تعریفی دائم در حال تغییر و در حال رقابت است. در تعریف مفهوم نیاز به‌صورت عملیاتی^{۱۲} نیز با مشکلات عدیده‌ای برخورد می‌شود.

پس از بررسی و ذکر برخی از تعاریفی که از نیازهای خانواده وجود دارد این سؤال به ذهن متبادر می‌گردد که مطالعه نیازهای خانواده چه لزوم و اهمیتی دارند. در پاسخ جانسون^{۱۳} (۲۰۰۱) اذعان می‌دارد که شناسایی درست و ارزیابی صحیح نیازهای خانواده، یکی از اساسی‌ترین فعالیت‌ها در مطالعاتی است که هدف از آن‌ها شناسایی و درمان مشکلات خانوادگی می‌باشد. از آن‌جا که فرآیند ارزیابی نیازهای خانواده نقشی اساسی و کلیدی در خانواده‌درمانی دارد پس به شیوه‌ای کامل و علمی باید این نیازها مورد بررسی و مطالعه قرار گیرند. والدین، مربیان، مددکاران، مشاوران و روان‌شناسان و دیگر کسانی که مسئولیت مراقبت و تربیت کودکان و نوجوانان را به عهده دارند باید بتوانند به شیوه‌ای صحیح و منطقی به ارزیابی نیازهای کسانی که مسئولیت تربیت و مراقبت و نگهداری از آن‌ها را به عهده گرفته‌اند بپردازند و به این نیازها پاسخ‌های مناسب بدهند. ارزیابی‌های درست و منطقی نیازهای خانواده به متخصصان و خانواده‌ها کمک می‌کند تا بتوانند به مداخله مؤثر و به موقع بپردازند و راه‌حل‌های کارآمدی طرح‌ریزی و اجرا نمایند و به این ترتیب بروز خطرهای آسیب‌های بالقوه‌ای که ممکن است کیان خانواده را به خطر اندازند کنترل و به حداقل برسانند.

به اعتقاد سامانی (۲۰۰۶) برای این‌که خانواده‌ای بتواند به‌عنوان خانواده‌ای مولد و پویا شناسایی شود، نیازمند یک سری شرایط و عوامل است. یکی از این عوامل نیازهای خانواده است. در واقع خانواده به‌عنوان یک سیستم در حال رشد و تعالی، باید بتواند خودش را براساس نیازهایی که دارد به‌گونه‌ای پویا^{۱۴} سازماندهی نماید. یک خانواده در شرایط مختلف دارای نیازهای متفاوتی است که

باید مورد شناسایی واقع گردند. (آرتز^{۱۵}، نیکلسون^{۱۶}، هالسال^{۱۷}؛ لارک^{۱۸}، ۲۰۰۱، اسکریپنک^{۱۹} و فست^{۲۰}، ۱۹۹۶ و تامیسون^{۲۱}، ۲۰۰۳؛ به نقل از سامانی، ۲۰۰۶).

یکی از موضوعات دیگری که در تحقیقات مورد توجه زیادی واقع شده است انواع نیازهای خانواده و ارتباطی که بین انواع آن‌ها و عملکرد و کنش‌های خانواده وجود دارد می‌باشد. نیازها دارای مقولات مختلفی هستند و طبقه‌بندی‌های زیادی از آن‌ها به عمل آمده است. یکی از قدیمی‌ترین این طبقه‌بندی‌ها، طبقه‌بندی براد شاو^{۲۲} (۱۹۷۲) است که توسط جانسون و دیگران (۱۹۸۷) نقل شده است، این طبقه‌بندی در جدول ۱ مشاهده می‌شود.

جدول ۱: تعاریف موجود از نیازها

تعریف‌کننده	توصیف	نوع نیازها
این تعریف توسط برخی از متخصصان و افراد حرفه‌ای یا آژانس‌های دولتی به عمل می‌آید.	این نوع نیازها هنگامی دیده می‌شوند که استانداردهایی برای زندگی کردن و خدمات وجود دارند، اما برخی از مردم به این استانداردها دسترسی ندارند.	هنجاری ^{۲۷}
توسط گروه‌هایی از مردم و شهروندان، پژوهشگران و مددکاران برای معرفی تعدادی از افراد نیازمند به کار برده می‌شود.	نیازها مبتنی بر هنجارها نمی‌باشند و هنگامی به ارزیابی نیازها پرداخته می‌شود که بین گروه‌ها تفاوت وجود دارد. میزان این تفاوت و سطح اختلاف، تعیین‌کننده محدوده و وجود نیازها است.	مقایسه‌ای ^{۲۸}
توسط افراد تعریف می‌شوند.	نیازها توسط کسانی احساس می‌شود که دارای آن‌ها هستند. این نیازها شبیه به خواسته‌ها هستند و ماهیتی پدیدارشناختی ^{۲۹} دارند.	احساسی ^{۳۰}
افراد، گروه‌های خدماتی یا شهروندان و مددکاران سازمان‌های خدماتی و رفاهی به این نوع تعریف از نیازها می‌پردازند.	این نوع نیازها در واقع به عنوان یک سری تقاضا ^{۳۱} یا به‌عنوان یک‌سری اعمال و خدماتی که باید توسط مراکز رفاهی و خدماتی به نیازمندان ارائه گردند، تعریف می‌شوند.	اظهاری ^{۳۲}

همان‌گونه که قبلاً هم ذکر شد، چون نیازها، سازه‌ای ساکن و ایستا نمی‌باشند و بیشتر تعریف‌هایی که از نیازها وجود دارند تا حد زیادی تحت تأثیر چارچوب‌های نظری و تفکرات تعریف‌کننده قرار دارند، پس طبیعی است که طبقه‌بندی‌های زیادی هم از آن‌ها وجود داشته باشد. برای مثال، دل^{۳۳} تریوته،^{۳۴} و دیگران (۱۹۸۸) نیازهای خانواده را در ۱۷ طبقه قرار می‌دهند و برای هر کدام از این طبقات، مصادیق نسبتاً زیادی ذکر نموده‌اند. در تحقیقی که هانلی^{۳۵}، آمان^{۳۶} و دیگران (۲۰۰۳)، انجام داده‌اند از ۷ نوع مقوله از نیازهای خانواده نام می‌برند.

براساس مدل فرآیندها و محتوای خانواده^{۳۳} (سامانی، ۲۰۰۶)، هر خانواده‌ای دارای نیازهای خاص خودش می‌باشد و باید این نیازهای خاص ارضاء شوند تا خانواده بتواند خانواده‌ای مولد و پرثمر باشد. به عبارت دیگر، بین خانواده‌های مولد و پویا و خانواده غیرمولد و مشکل‌دار از نظر نوع نیازها تفاوت‌هایی وجود دارد. برای این‌که بتوان این خانواده‌ها را از هم جدا نمود و به اعضای خانواده کمک کرد تا خانواده را از گزند صدمات و آسیب‌هایی که به‌گونه‌ای بالقوه آن‌ها را تهدید می‌نماید در امان نگه دارند لازم است تا بتوان به‌گونه‌ای درست و اصولی نیازهای خانواده را سنجید و اندازه گرفت. هم‌اکنون ابزارها و مقیاس‌های متنوعی برای ارزیابی نیازهای خانواده طراحی شده است که کمابیش با هم متفاوتند. تفاوت در این مقیاس‌ها ناشی از تفاوت آن‌ها در تعریفی است که از نیازها به عمل آورده‌اند.

در مقاله‌ای از مک‌گریو^{۳۴} و جانسون (۱۹۹۲) در بررسی بر روی انواع مقیاس‌های ارزیابی نیازهای خانواده‌ها، بیان نمودند که این مقیاس‌ها از نظر اهداف، شکل و قالب با هم تفاوت دارند. برخی مانند «شاخص استرس والدین^{۳۵}» ساخته آبی‌دین^{۳۶} (۱۹۸۶) هنجاری هستند و به ارزیابی چگونگی عملکرد خانواده براساس یک شیوه و سبک خاص می‌پردازند در حالی‌که برخی دیگر مانند «پیمایش نیازهای خانواده^{۳۷}» که توسط بایلی^{۳۸} و سیمونسون^{۳۹} (۱۹۸۸) ساخته شده است به خانواده‌ها کمک می‌شود تا نیازهای‌شان را با افراد حرفه‌ای در میان بگذارند و به اطلاع آن‌ها برسانند. در این دسته از آزمون‌ها لیستی از نیازهای بالقوه ارائه می‌شود و از آزمودنی‌ها خواسته می‌شود تا از بین جواب‌های داده شده جوابی را که نشان‌دهنده میزان نیاز آن‌ها است را انتخاب و علامت بزنند. این مؤلفان در پایان به این نتیجه‌گیری می‌پردازند که برخی از این ابزارها از روایی و پایایی مناسبی برخوردار نمی‌باشند و لازم است تا ویژگی‌های روان‌سنجی آن‌ها مورد مطالعه دوباره قرار گیرد. اکثر مطالعاتی که در زمینه سنجش و ارزیابی نیازهای خانواده به عمل آمده مطالعاتی هستند که در خارج از ایران صورت گرفته‌اند و تحت تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی حاکم بر آن جوامع هستند. با بررسی ادبیات پژوهشی موجود در ایران تاکنون مطالعه‌ای برای سنجش و ارزیابی نیازهای خانواده‌های ایرانی به عمل نیامده است و مهم‌تر از آن وسیله‌ای که با فرهنگ ایران هماهنگ و انطباق داشته باشد و بتوان از آن برای ارزیابی نیازهای اساسی خانواده‌های ایرانی استفاده نمود وجود ندارد و از آن‌جا که مطالعه و شناسایی نیازهای خانواده هم سابقه و زمینه تاریخی چندین هزار ساله و هم زمینه پژوهشی و تحقیقاتی دارد و به شدت مورد علاقه پژوهشگران سیستم خانواده، مددکاران اجتماعی و کسانی که مسئولیت حمایت از خانواده‌ها و ارضای نیازهای آن‌ها به عهده دارند واقع شده است. هدف از پژوهش حاضر ساخت و احراز روایی و پایایی و بررسی ساختار عاملی مقیاسی برای اندازه‌گیری نیازهای اساسی خانواده‌های ایرانی است.

روش

این مطالعه در دو مرحله، یک مطالعه مقدماتی و یک مطالعه اصلی طراحی و به مرحله اجرا درآمد. در مرحله مقدماتی، کل گروه نمونه مورد مطالعه، شامل ۴۷۲ شرکت‌کننده زن و مرد با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. در مرحله اول از ۲۵۹ آزمودنی زن و مرد خواسته شد تا نیازهای عمده و اساسی خانواده خود را فهرست نمایند. پس از بررسی نیازهای فهرست شده و محاسبه فراوانی و طبقه‌بندی نیازها، ۴۸ گویه و مقیاسی مقدماتی طراحی گردید. در مرحله مطالعه اصلی گروه نمونه شامل ۲۱۳ نفر زن و مرد با میانگین و انحراف معیار سنی ۳۴/۸۲ و ۱۰/۱۳ بود. در این مرحله از شرکت‌کنندگان خواسته شد تا به مقیاسی که براساس یافته‌های مطالعه مقدماتی طراحی شده بود پاسخ دهند و آن را تکمیل نمایند. در این مرحله از شرکت‌کنندگان همچنین خواسته شد تا علاوه بر تکمیل فرم اولیه مقیاس نیازهای خانواده، فرم کوتاه ارزیابی کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی^{۴۰} را نیز تکمیل نمایند. این مقیاس حاوی ۲۶ سؤال است و دارای ۴ خرده‌مقیاس که به ارزیابی ۴ دامنه از زندگی یعنی: سلامت جسمی^{۴۱}، سلامت روانی^{۴۲}، روابط اجتماعی^{۴۳} و محیط زندگی^{۴۴} می‌پردازد. در نتایج گزارش شده توسط گروه سازندگان این مقیاس که در ۱۵ مرکز بین‌المللی این سازمان صورت گرفته، ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۷۳ تا ۰/۸۹ برای خرده‌مقیاس‌های چهارگانه و کل مقیاس گزارش شده است. روایی و پایایی این مقیاس در ایران توسط نصیری، هاشمی، لادن و حسینی، مریم (۱۳۸۵) احراز شده و برای نمونه‌های ایرانی در حد مطلوب و رضایت‌بخش گزارش شده است. این پژوهشگران ضریب آلفای کرونباخ کل این مقیاس برابر ۰/۸۴ و ضریب روایی سازه همگرایی^{۴۵} آن با مقیاس سلامت عمومی که توسط تقوی (۱۳۸۳) برای نمونه‌های ایرانی مورد استفاده قرار گرفته، برابر با ۰/۸۵ گزارش کرده‌اند. علاوه بر روایی سازه همگرا، این پژوهشگران برای تعیین روایی این مقیاس از تحلیل عوامل با روش مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریانس استفاده نمودند که شاخص KMO برابر با ۰/۷۷ و ضریب کرویت بارتلت برابر با ۱۲۵۷/۸۶ بود که در سطح $(p < 0/0001)$ معنادار است. در این تحلیل عامل چهار مؤلفه اصلی بدست آمده که ۰/۴۴ از واریانس کل را تبیین می‌نمایند (نصیری، هاشمی و حسینی، ۱۳۸۵).

یافته‌ها

همان‌طور که پیشتر اشاره گردید، فرآیند پژوهش در قالب دو مرحله مطالعه مقدماتی و مطالعه اصلی (تحلیل‌های مقیاس) طراحی شد. در مرحله مقدماتی با استفاده از روش‌های تحقیق کیفی و به‌صورت باز، از ۲۵۹ شرکت‌کننده زن و مرد خواسته شد تا عمده‌ترین نیازهای خانوادگی خود را فهرست کنند. پس از گردآوری این

اطلاعات از گروه نمونه مورد مطالعه، این داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت. از مجموعه محتوای جواب‌ها، مقیاسی مدرج پنج نمره‌ای (لیکرت) حاوی ۴۸ سؤال تهیه و تنظیم گردید. لازم به ذکر است که علاوه بر این ۴۸ سؤال که مربوط به نیازهای خانواده بودند، این مقیاس شامل چندین سؤال در خصوص ویژگی‌های فردی و خانوادگی آزمودنی‌ها نیز بود. پس از تنظیم اولیه مقیاس نیازهای خانواده براساس داده‌های مطالعه مقدماتی، از ۵ نفر از متخصصان روان‌شناسی خواسته شد تا در مورد چارچوب و محتوای مقیاس نیازهای خانواده اظهارنظر نمایند (روایی محتوا). پس از تأیید چارچوب و محتوای مقیاس نیازهای خانواده توسط این متخصصان، مقیاس موردنظر آماده استفاده در مرحله دوم شد.

در مرحله مطالعه اصلی، مقیاس نیازهای خانواده بر روی یک گروه نمونه ۲۱۳ نفری از زنان و مردان با میانگین سنی ۳۴/۸۲ سال و انحراف معیار ۱۰/۱۲ اجرا گردید. پس از تکمیل مقیاس نیازهای خانواده توسط گروه نمونه و به منظور بررسی ساختار عاملی مقیاس، ماتریس سؤالات موجود در مقیاس با روش تحلیل عاملی به شیوه اکتشافی بدون چرخش جهت اکتشاف عوامل و در مرحله بعد تحلیل عوامل با مؤلفه‌های اصلی مورد تحلیل قرار گرفت. در این تحلیل، ضریب KMO برابر با ۰/۹۲ و ضریب کرویت بارتلت برابر با ۵۵۸۳/۸۱ بود که در سطح ($P < ۰/۰۰۰۱$) معنادار بود. پس از اطمینان از کفایت نمونه‌گیری محتوا و ماتریس اطلاعات، براساس درصد واریانس قابل تبیین توسط عوامل و نمودار اسکری، پنج عامل انتخاب و به روش واریماکس مورد چرخش قرار گرفت. پس از این مرحله با ملاک قرار دادن بار عاملی بیشتر از ۰/۴۰ برای گزینش و قرار دادن گویه‌های مقیاس در عامل مربوط به خود، محتوای هر عامل مشخص گردید. در مرحله بعد از چند نفر از متخصصان روان‌شناسی خواسته شد تا با مطالعه محتوای عوامل استخراجی، آن‌ها را نامگذاری کنند. بر این اساس عوامل استخراجی تحت عناوین نیازهای عاطفی - روانی، نیازهای مادی - اقتصادی، نیازهای سلامت جسمی، نیازهای تفریحی - سرگرمی و نیازهای آموزشی - تربیتی نامگذاری گردید. لازم به ذکر است که مقدار ارزش ویژه برای هر کدام از این عوامل به ترتیب برابر با ۱۳/۶۳، ۲/۹۹، ۲/۳۳، ۱/۱۴ و ۱/۱۷ بود. این عوامل در مجموع ۰/۶۴ از واریانس کل مقیاس را مورد ارزیابی قرار می‌داد. جدول ۲ نشانگر محتوای عوامل استخراجی، ارزش ویژه و بار عاملی هر یک از سؤالات در هر کدام از ۵ عامل مستخرج از مقیاس نیازهای خانواده می‌باشد.

جدول ۲: گویه‌ها، وزن عاملی گویه‌ها و ارزش ویژه ۵ عامل

مقیاس نیازهای اساسی خانواده

بار عاملی	عامل ۱ نیازهای روانی-عاطفی
۰/۸۳	۱- امنیت و آرامش
۰/۹۶	۲- دوست داشتن و اظهار عشق و علاقه اعضا خانواده به هم
۰/۹۶	۳- روابط گرم و صمیمانه بین اعضا خانواده
۰/۷۴	۴- رابطه خوب و سرشار از عشق و علاقه بین والدین و فرزندان
۰/۷۰	۵- آشنایی با شیوه‌های مقابله و سازگاری با استرس‌ها
۰/۵۴	۶- آشنایی با شیوه‌های برخورد صحیح با عواطف (مانند خشم، ترس، افسردگی و...) و ابراز آن‌ها
۰/۴۴	۷- احساس تعلق داشتن به گروه و رفتار کردن براساس ارزش‌های گروهی
۰/۵۲	۸- همکاری و تشریک مساعی با دیگران
۰/۵۲	۹- برقراری نظم و ترتیب در بین اعضا خانواده
۰/۴۶	۱۰- انجام فعالیت‌های مورد علاقه اعضا خانواده
ارزش ویژه ۱۳/۶۳	
بار عاملی	عامل ۲ نیازهای مادی - اقتصادی
۰/۷۰	۱- پس انداز برای آینده
۰/۷۷	۲- پول کافی برای پرداخت هزینه‌های پزشکی، دندان پزشکی، خرید دارو
۰/۵۴	۳- تأمین درآمد لازم برای تأمین و حفظ سلامت روانی اعضا خانواده
ارزش ویژه ۲/۹۹	
بار عاملی	عامل ۳ نیازهای سلامت جسمی
۰/۸۵	۱- غذای مناسب و کافی
۰/۷۱	۲- لباس‌های مناسب با هر فصل از سال، در حد شئونات خانواده
۰/۵۶	۳- خانه‌ای مناسب با امکانات لازم، فضای مناسب، نور کافی
۰/۷۲	۴- استفاده از وسایل ارتباط جمعی چون رادیو، تلویزیون، روزنامه، رایانه و ماهواره
ارزش ویژه ۲/۲۳	
بار عاملی	عامل ۴ نیازهای تفریحی - سرگرمی
۰/۸۶	۱- رفتن به سفرهای تفریحی و گردش
۰/۹۸	۲- بردن بچه‌ها به پارک، شهربازی، خوردن غذا در رستوران، رفتن به سینما و تئاتر
۰/۷۱	۳- مهیا بودن فرصت و امکانات لازم برای رفت و آمد با اقوام، دوستان و آشنایان
۰/۳۳	۴- بودن با دیگران و سرزدن به دوستان، همکاران و همسایه‌ها
ارزش ویژه ۱/۴۱	
بار عاملی	عامل ۵ نیازهای تربیتی - آموزشی
۰/۷۱	۱- فراهم نمودن امکانات برای ادامه تحصیل اعضا خانواده
۰/۸۹	۲- بودن درآمد مکفی برای پرداخت هزینه تحصیل و خرید مایحتاج تحصیلی
۰/۸۳	۳- پرداخت هزینه کلاس‌های تقویتی یا کنکور یا کلاس زبان
۰/۴۸	۴- پرداخت هزینه لازم برای شرکت در دوره‌های آموزش شیوه‌های مناسب فرزندپروری
۰/۴۰	۵- پرداخت هزینه لازم برای مراجعه به روان‌شناس یا مشاور برای حل تعارض‌ها
ارزش ویژه ۱/۱۷	

جدول ۳ نشانگر میانگین و انحراف استاندارد نمرات آزمودنی‌ها در هر کدام از ۵ عامل این مقیاس و کل مقیاس می‌باشد.

جدول ۳: میانگین و انحراف استاندارد نمرات آزمودنی‌ها در مقیاس نیازهای اساسی خانواده و عوامل آن

انحراف استاندارد	میانگین	خرده عوامل
۱۰/۳۷	۲۹/۳۵	روانی - عاطفی
۵/۸۵	۱۳/۳۵	مادی - اقتصادی
۳/۳۹	۸/۳۶	جسمی
۴/۰۲	۱۰/۷۸	تفریحی - سرگرمی
۵/۳۷	۱۳/۷۷	آموزشی - تربیتی
۵/۸۵	۱۱۲/۶۱	کل مقیاس

روش دومی که برای تعیین روایی مقیاس نیازهای اساسی خانواده استفاده شد، روایی واگرا است. برای تعیین ضریب روایی واگرا، از عدم همبستگی بین نمرات آزمودنی‌ها در عوامل مقیاس نیازهای اساسی خانواده و کل آزمون با نمرات آن‌ها در مقیاس کوتاه ارزیابی کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی (WHOQOL) و خرده‌مقیاس‌های آن که در مطالعات قبلی در ایران مورد استفاده واقع شده و از روایی و پایایی مطلوبی هم برخوردار بوده است استفاده شد. نتایج این تحلیل آماری در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۴: ضرایب همبستگی بین نمرات آزمودنی‌ها در مقیاس نیازهای اساسی خانواده و مقیاس ارزیابی کیفیت زندگی

خرده‌مقیاس‌ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
روانی - عاطفی	*										
مادی - اقتصادی	۰/۷۰	*									
جسمی	۰/۴۷	۰/۵۹	*								
تفریحی - سرگرمی	۰/۵۴	۰/۴۷	۰/۵۳	*							
تربیتی - آموزشی	۰/۵۳	۰/۵۴	۰/۶۱	۰/۵۴	*						
سلامت جسمی	۰/۰۷	۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۱۰	۰/۰۴	*					
سلامت روانی	۰/۰۶	۰/۰۲	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۳۲	*				
محیط زندگی	۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۳	۰/۰۰۸	۰/۲۶	۰/۳۱	*			
روابط با دیگران	۰/۲۲	۰/۱۸	۰/۱۱	۰/۲۲	۰/۲۱	۰/۳۷	۰/۳۵	۰/۳۸	*		
نیازهای خانواده	۰/۸۳	۰/۸۲	۰/۶۵	۰/۶۹	۰/۷۶	۰/۰۲	۰/۱۶	۰/۱۸	۰/۳۳	*	
کیفیت زندگی	۰/۱۳	۰/۱۴	۰/۰۱	۰/۱۲	۰/۰۱	۰/۶۱	۰/۷۲	۰/۶۰	۰/۸۰	۰/۳۳	*

همان‌گونه که یافته‌های جدول نشان می‌دهد بین عوامل مقیاس نیازهای خانواده با عوامل مقیاس ارزیابی کیفیت زندگی در چهار خرده‌مقیاس نیازهای روانی - عاطفی، مادی - اقتصادی و جسمی و تفریحی - سرگرمی همبستگی معنادار دیده نمی‌شود و تنها خرده‌مقیاس روابط با دیگران مقیاس ارزیابی کیفیت زندگی است که با چهار خرده عامل مقیاس نیازهای اساسی خانواده همبستگی معنادار دارد. به هر حال یافته‌ها حاکی از روایی و اگرایی مقیاس نیازهای اساسی خانواده می‌باشند. لازم به ذکر است تمام ضرایبی که با حروف سیاه‌تر درج شده‌اند در سطح $p < 0/01$ و $p < 0/05$ معنادار هستند. برای تعیین پایایی این مقیاس از سه روش آلفای کرونباخ، همبستگی بین نمرات در ۵ عامل، با نمرات در کل مقیاس و پایایی تنصیفی استفاده شد. ضرایب آلفای کرونباخ مقیاس نیازهای اساسی خانواده و خرده عوامل آن در جدول شماره ۵ آورده شده است.

جدول ۵: ضرایب آلفای مقیاس نیازهای اساسی خانواده

مقیاس	کل مقیاس نیازهای خانواده	عاطفی - روانی	مادی - اقتصادی	سلامت جسمی	تفریحی سرگرمی	تربیتی - آموزشی
ضریب آلفا	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۹۰	۰/۷۷	۰/۸۸	۰/۷۵

ضرایب همبستگی بین نمرات آزمودنی‌ها در کل مقیاس و نمرات آن‌ها در ۵ عامل محاسبه شد که این ضرایب در جدول شماره ۶ آورده شده است. ضرایب همبستگی بین گویه‌های عامل اول و نمره کل این عامل از ۰/۶۲ تا ۰/۸۹، بین گویه‌های عامل دوم و نمره کل این عامل از ۰/۷۳ تا ۰/۸۹، بین گویه‌های عامل سوم و نمره کل این عامل از ۰/۳۶ تا ۰/۸۱، بین گویه‌های عامل چهارم و نمره کل این عامل از ۰/۷۱ تا ۰/۸۴ و بین گویه‌های عامل پنجم و نمره کل این عامل از ۰/۴۵ تا ۰/۶۵ در تغییر بود.

جدول ۶: ضرایب همبستگی درونی مقیاس نیازهای اساسی خانواده

خرده‌مقیاس‌ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶
نیازهای روانی - عاطفی	*					
نیازهای مادی - اقتصادی	۰/۷۰	*				
نیازهای جسمی	۰/۴۷	۰/۵۹	*			
نیازهای تفریحی - سرگرمی	۰/۵۴	۰/۴۷	۰/۵۳	*		
نیازهای تربیتی - آموزشی	۰/۵۳	۰/۵۴	۰/۶۱	۰/۵۴	*	
مقیاس نیازهای خانواده	۰/۸۷	۰/۹۲	۰/۶۵	۰/۶۹	۰/۷۶	*

*تمام ضرایب در سطح $0/001$ معنادار هستند.

ضریب پایایی تنصیفی هم برابر با ۰/۹۰ بود.

بحث

یافته‌های این مطالعه حاکی از روایی و پایایی مطلوب مقیاس فراهم آمده برای ارزیابی نیازهای اساسی خانواده و برای استفاده در ایران است. نتایج تحلیل عامل بر روی یافته‌ها نشان می‌دهند که این مقیاس از ۵ عامل تحت عناوین نیازهای روانی - عاطفی (۱۰ گویه) و دارای ارزش ویژه برابر با ۱۳/۶۳ که دارای بالاترین ارزش ویژه است، نشان‌دهنده اهمیت این نیازها در خانواده‌های مورد مطالعه است. عامل دوم، نیازهای مادی - اقتصادی (۳ گویه) و دارای ارزش ویژه برابر با ۲/۹۹؛ عامل سوم نیازهای سلامت جسمی (۴ گویه) با ارزش ویژه‌ای برابر با ۲/۲۳؛ عامل چهارم، نیازهای تفریحی - سرگرمی (۴ گویه) با ارزش ویژه‌ای برابر با ۱/۴۱ و در نهایت عامل پنجم، عامل نیازهای تربیتی - آموزشی (۵ گویه) که ارزش ویژه آن برابر با ۱/۱۷ است. این ۵ عامل می‌توانند ۰/۶۴ از واریانس کل را تبیین نمایند. این ساختار چند عاملی در مطالعات دیگری هم که در خارج از کشور صورت پذیرفته‌اند، مشاهده شده است. برای مثال سلیگمن^{۴۶} (۱۹۹۱)، مقیاسی برای ارزیابی نیازهای خانواده ساخته است که دارای ۷ عامل: نیازهای اقتصادی، خانوادگی^{۴۷}، تفریحی و سرگرمی^{۴۸}، اجتماعی و مردم‌آمیزی^{۴۹}، هویت‌یابی^{۵۰}، عواطف و صمیمیت^{۵۱} و تربیتی و آموزشی^{۵۲} می‌باشد. گوردتسکی^{۵۳} و زیلباخ^{۵۴} (۱۹۸۹؛ به‌نقل از هانلی و آمان، ۲۰۰۳) معتقدند که کنش‌های اساسی خانواده عبارتند از: نیاز به فضای خانوادگی^{۵۵} (سرپناه^{۵۶}، منزل و فضای روان‌شناختی)، تدارکات خانواده (غذا و تجهیزات لازم)، نیازهای مادی و اقتصادی (شغل و درآمد) و سلامت خانواده (روانی و جسمی).

این مقیاس از نوع مقیاس بایلی و سیمونسون (۱۹۸۸) است که در مقاله مک‌گریو و جانسون (۱۹۹۲) به آن اشاره شده است. لیستی از نیازهای بالقوه در اختیار آزمودنی‌ها قرار داده می‌شود و از آن‌ها خواسته می‌شود تا براساس میزان نیازی که در خانواده خود احساس می‌کنند یکی از جواب‌هایی که نشان‌دهنده میزان این نیاز است را علامت بزنند.

به اعتقاد هانلی و آمان (۲۰۰۳)، اگر ما به بررسی ادبیات پژوهشی موجود در زمینه نیازهای خانواده بپردازیم، به جز این چند نمونه به نمونه‌های دیگری از تحلیل عوامل بر روی نیازهای خانواده بر نمی‌خوریم. به هر حال ساختار عاملی این نیازها هم سبب ایجاد نوعی بینش نسبت به این نیازها می‌شوند و هم جنبه کاربردی و عملی دارند. ساختار عاملی و داده‌های هنجاری دیگری که در این مطالعه ارائه شده‌اند می‌توانند چارچوب مناسب و سودمندی برای مطالعه نیازهای خانواده‌های ایرانی بدست دهند. از طرف دیگر احتمالاً می‌توان از یافته‌های بدست آمده از مقیاس نیازهای خانواده استفاده‌های بالینی هم نمود.

در مقیاس ۷ عاملی نیازهای خانواده که هانلی و آمان (۲۰۰۳) برای ارزیابی نیازهای خانواده‌های فقیر و کم‌درآمد در آمریکا ساخته‌اند مشاهده نمودند که در خانواده‌های فقیر و کم‌درآمد نیازهایی که به ادامه حیات و زندگی ارتباط دارند از اهمیت بالاتری برخوردار هستند. این یافته تأییدکننده اعتقاد

سامانی (۲۰۰۶) است که معتقد است هر نوع خانواده نیازهای خاص خودش را دارد و برای مطالعه تعارض‌ها و اختلافات و حل مشکلات آن‌ها ابتدا باید نیازهای خاص آن‌ها را شناخت. در مطالعه حاضر مهم‌ترین نیاز برای آزمودنی‌های مورد مطالعه نیازهای روانی - عاطفی است که دارای بالاترین میانگین است و نشان‌دهنده این است که برای خانواده‌های مورد مطالعه در این پژوهش عوامل عاطفی - روانی از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشند.

همسانی درونی مقیاس نیازهای اساسی خانواده بسیار مطلوب و رضایت‌بخش است و دامنه‌ای از ۰/۷۷ تا ۰/۹۵ دارد که با یافته‌های هانلی و آمان (۲۰۰۳)، همخوان است و این پژوهشگران در مطالعه‌ای که بر روی ۲۵۰ نفر از والدین آمریکایی پرداختند به ضرابی بین ۰/۷۷ تا ۰/۹۶ رسیدند. این ضرایب نشان می‌دهند که عوامل ۵ گانه‌ای که در تحلیل عوامل بدست آمده‌اند، همبستگی خوبی با هم دارند. ضریب پایایی تنصیفی (۰/۹۰) بدست آمده هم مطلوب و رضایت‌بخش است.

برای بررسی روایی واگرا هم از عدم همبستگی بین نمرات عوامل ۵ گانه مقیاس نیازهای خانواده با ۳ خرده عامل مقیاس ارزیابی کیفیت زندگی استفاده شد که نتایج حاکی از اعتباریابی واگرای مطلوب و بالای مقیاس نیازهای خانواده می‌باشند.

به هرحال براساس یافته‌های بدست آمده مقیاس نیازهای خانواده، مقیاسی قابل اطمینان و معتبری است که می‌توان از آن برای ارزیابی نیازهای خانواده‌های ایرانی استفاده نمود و نتایج پایا و باثباتی هم بدست آورد.

یادداشت‌ها

1. Kartmil	31. Demands
2. Hobbs	32. Expressed
3. Need	33. Family's processes and Content Model (PCM)
4. Colton	34. McGrew
5. Drury	35. Parenting Stress Index
6. Williams	36. Abidin
7. Altschuld	37. Family Needs Survey
8. Witkin	38. Biely
9. Mckillip	39. Simoenson
10. Posavac	40. WHO Quality of Life Scale (WHOQOL- BREF)
11. Carey	41. physical health
12. Operationalzing	42. Psychological health
13. Johnson	43. Social relationship
14. Dynamically	44. Life environment
15. Artz	45. Convergent validity
16. Nicholson	46. Seligman
17. Halsall	47. Domestic

18. Larke	48. Recreational
19. Skrypnek	49. Socialization
20. Fast	50. Self- identity
21. Tomison	51. Emotion- intimacy
22. Bradshaw	52. Educational
23. Deal	53. Gordetsky
24. Trivette	54. Zilbach
25. Hanley	55. family space
26. Aman	56. Shelter
27. Normative	
28. Comparative	
29. Phenomenological	
30. Felt	

منابع

شهیم، س. (۱۳۸۵). پرخشگری آشکار و رابطه ای در کودکان دبستانی. پژوهش‌های روان‌شناختی، ۹، (۱ و ۲)، ۴۴-۲۷.
نصیری، ح.، هاشمی، ل.، و حسینی، م. (۱۳۸۵، خرداد). بررسی روایی و پایایی مقیاس کوتاه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی و تهیه نسخه ایرانی آن. مقاله ارائه شده در سومین کنفرانس بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

- Abidin, R. R. (1986). *Parenting stress index*. Charlottesville, VA: Pediatric Psychology Press.
- Altschuld, G. W., & Witkin, B. R. (2000). *From need assessment to action*. Thousands Oaks, CA: Sage Publications.
- Artz, S., Nicholson, D., Halsall, E., & Larke, S. (2001). *A Review of the literature on assessment, risk, resiliency and need*. The National Crime Prevention Centre, Department of Justice.
- Bailey, D. B., & Simpson, R. J. (1988). *Family assessment in early intervention*. Columbus, OH: Merrill.
- Cartmill, M. (1998). The gift of the gab. *Discover*, 56-64.
- Colton, M., Drury, C., & Williams, M. (1995). Children in need: Definition, identification and support. *British Journal of Social Work*, 25 (6), 711-728.
- Deal, A. G., Trivette, C. M., & Dunst, C. J. (1988). Family function style scale. In C. J. Dunst, C. M. Trivette & A. G. Deal (Eds.), *Enabling and empowering families: Principles and guidelines for practice* (pp. 179-184). Cambridge, MA: Brookline.
- Dunst, C. G., Trivette, C. M., & Deal, A. G. (1989). Categories and example adapted from enabling and empowering families: Principals and guidelines for practical. Cambridge: Brookline books.
- Hanley, B., & Aman, M. (2003). Psychometric properties and norms of the Family Needs Scale. *Journal of Child and Family Studies*, 12(1), 41-48.
- Hartup, W. W. (1989). Social relationship and their development significance. *American Psychologist*, 44, 120-126.

- Henderson, L. W., Bailey, D. B., & Aylett, L. A. (1993). Evaluating family needs surveys: Do standard measures of reliability and validity tell us what we want to know? *Journal of Psychology Assessment, 1*, 208- 219.
- Hobbs, D. (1987) Strategy for needs assessments. In D. E. Johnson, L. R. Meiller, L. C. Miller and G. F. Summers (Eds.), *Risks and problem behaviors in adolescence*. New York, N.Y.: Garland.
- Johnson, B. (2001). *Family needs assessment*. California Social Work Education Center (Cal SWEC) University of California, Berkeley School of Social Welfare [On-Line]. Available: <http://calswec.berkeley.edu>
- Johnson, D. E., Meiller, L. R., Miller, L. C., & Summers, G. F. (1987). In R. M. Lerner, & C. M. Ohannessian (Eds.), *Risks and problem behaviors in adolescence*. New York, N.Y: Garland.
- McGrew, K., & Johnson, C. G. (1992). A review of scales to assess family needs. *Journal of Psychological Assessment, 10*, 4-25.
- Mc Killip, J. (1987). *Need analysis: Tools for the human services and education*. Newbury Park, CA: Sage.
- Posavac, E. J. & Carey, R. G. (1985). *Program evaluation: Methods and case studies* (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Samani, S. (2006, september). *Family process and content model (Family PCM)*. Paper presented in 53rd British Psychological Society, Social Psychology Section Conference, Junery Inn, Birmingham.
- Seligman, M. , & Benjamin-Darling, R. (1989). *Ordinary families, special children: A system approach to childhood disability*. New York: Guilford Press.